

ODSJEK ZA
INFORMACIJSKE ZNANOSTI
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

DEPARTMENT OF
INFORMATION SCIENCES
Faculty of Philosophy, University of Osijek

web.ffos.hr/infoznanosti

E-knjige u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i upravljanje vlasničkim pravima: na primjeru hrvatskih knjižnica

Kristina Feldvari

Kornelija Petr Balog

*Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet
Osijek*

E-knjiga

- elektronička omeđena publikacija koja se može čitati samo uz pomoć kakvog vanjskog uređaja.

Prednosti i nedostatci e-knjiga

Prednosti

- višestruk pristup
- 24/7 usluga
- ušteda prostora
- instantan pristup građi
- dostup građi koje više nema u tiskanom obliku
- financijski ekonomičnije
 - odsustvo krađe, oštećenja građe, manipulacija zbirkom jednostavnija, nema kazni za kašnjenje
- nabava (PDA, *Patron-Driven Acquisition*)

Nedostatci

- trošak e-čitača (npr. Kindle)
- pristup računalu/internetu
- otpor promjenama čitateljskih navika
- poznavanje hard-/softvera
- knjižnica prestaje biti 'mjesto susreta'
- primjena ograničenja DRM-a (Digital Rights Management)
 - licenciranje
- interoperabilnost

Upravljanje vlasničkim pravima ili *Digital Rights Management (DRM)*

- bilo kakav sustav tehnološke zaštite (proizvođač, nakladnik ili dobavljač)
- svrha:
 - osigurati pristup i korištenje digitalne građe
 - onemogućiti umnažanje, dijeljenje, reformatiranje ili mijenjanje e-medija
- vrste vlasničkih prava:
 - pasivna (npr. vezivanje jedne e-knjige za određenu vrstu e-čitača)
 - aktivna (npr. označivanje vodenim žigom)

Upravljanje vlasničkim pravima: pravna podloga

- elektroničko okruženje pogoduje (neovlaštenoj) manipulaciji tekстом, kopiranju datoteka i njihovom distribuiranju
 - potreba za zaštitom kršenja autorskih/vlasničkih prava
- WIPO (World Intellectual Property Organization) (UN)
- Digital Millenium Copyright Act (USA)
 - Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (RH)

Načelo razumne uporabe (*fair use*)

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima
 - Poglavlje 6. Sadržajna ograničenja autorskog prava, čl. 80-98.
- za knjižnice posebno važni
 - čl. 84 (kopija u jednom primjerku)
 - čl. 84a (slobodno korištenje djela siročadi)
 - čl. 85 (zbirke namijenjene nastavi ili znanstvenom istraživanju)

Značajke različitih formata*

ODSJEK ZA
INFORMACIJSKE ZNANOSTI
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

DEPARTMENT OF
INFORMATION SCIENCES
Faculty of Philosophy, University of Osijek

Format	Filename extension	DRM support	Image support	Table support	Sound support	Interactivity support	Word wrap support	Open standard	Embedded annotation support	Book-marking	Video support
DjVu	.djvu	?	Yes	Yes	No	No	No	Yes	Yes	Yes	?
DOC	.doc	?	Yes	Yes	?	?	Yes	No	?	?	?
DOCX	.docx	?	Yes	Yes	Yes	?	Yes	Yes	?	?	Yes
EPUB (IDPF)	.epub	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes/No ^[f 1]	Yes/No ^[f 1]	Yes ^[f 2]
FictionBook	.fb2	No	Yes	Yes/No ^[f 3]	No	No	Yes	Yes	Yes	?	?
HTML	.html	Yes ^[29]	Yes	Yes	Yes ^[f 4]	No	Yes	Yes	No	No	Yes ^[f 4]
Kindle	.azw	Yes	Yes	Yes ^{[f 5][30]}	Yes ^{[f 6][31]}	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes ^{[f 6][31]}
Microsoft Reader	.lit	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	?	Yes	?
Mobipocket	.prc, .mobi	Yes	Yes	Yes	No	Yes	Yes	No	Yes	Yes	?
Multimedia EBook	.exe	Yes	Yes	?	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	?
Newton Book	.pkg	No	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No
eReader	.pdb	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	Yes	Yes	?
Plain text	.txt	No	No	No	No	No	Yes	Yes	No	No	No
Plucker	.pdb	Yes	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	No	Yes	?
Portable Document Format	.pdf	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes/No ^{[f 7][32]}	Yes	Yes	Yes	Yes ^[f 8]
PostScript	.ps	No	Yes	?	No	No	No	Yes	?	?	?
Tome Raider	.tr2, .tr3	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	?	?	?
OpenXPS	.oxps, .xps	?	Yes	Yes	?	No	No	Yes	?	?	?

*Izvor:
Wikipedia

ODSJEK ZA | DEPARTMENT OF
INFORMACIJSKE ZNANOSTI | INFORMATION SCIENCES

[illegible]

...nastavak

EPUB 90%

ODSJEK ZA
INFORMACIJSKE ZNANOSTI
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

DEPARTMENT OF
INFORMATION SCIENCES
Faculty of Philosophy, University of Osijek

web.ffos.hr/infosznanosti

Hanvon WISereader	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
iRex iLiad	Yes	Yes	Yes	No	Yes	No	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Irriver Story	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes ^[h 5]	Yes ^[h 5]	No	No	No	No	No	No	?	?
Kobo eReader	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	Yes	?
Nokia N900	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	Yes	Yes	?
NUUTbook 2	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
OLPC XO, Sugar	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Onyx Boox 60	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Mac OS X	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	?	Yes	Yes	?	?	Yes	?	?
TrekStor eBook Reader Pyrus ^[36]	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes	Yes	No	Yes	No	No	No	?	?	?
Windows	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes ^[h 10]	Yes	?	Yes	Yes ^[h 11]	?	?	Yes	?	Yes ^[h 12]
Pocketbook 301 Plus, 302, 360°	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Pocketbook Aqua	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Sony Reader	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	Yes	No	No	No	No	No	?	?
Viewsonic VEB612	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
Windows Phone 7	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	Yes	No	No	No	?	?

Na koji način DRM ograničava pristup građi?

- vezivanje vlasnika određenog e-čitača uz samo jednu platformu odnosno dobavljača
 - EPUB – standardni format za e-knjige, ali se uz uporabu DRM-a može vezati uz određeni uređaj
 - dostupnost naslova e-knjiga u knjižnicama ograničena je i ovisi o e-čitaču koji korisnik posjeduje (!)

npr. Nook (Barnes & Noble) i iBooks (Apple)

- određivanje načina postupanja s e-knjigama (knjižnice ili fizičke osobe koje su kupile e-knjigu) uvođenjem vremenskog i drugih ograničenja korištenja građe
 - npr. automatsko brisanje e-knjiga nakon isteka roka posudbe
 - preuzimanje datoteku koju kasnije ne možeš ni kopirati, niti otisnuti
 - onemogućavanje čitanja teksta *offline* (samo *online*)
 - 'jedan korisnik, jedna e-knjiga'
 - onemogućavanje fizičke osobe da kupljenu e-knjigu posudi nekome drugome na njegov e-čitač (vezivanje uz određeni uređaj)
 - ograničavanje broja posudbi u godini dana (knjižnice)
npr. Harper Collins i 26 posudbi u godini dana (posudba/leasing)

- eliminiranje načela razumne uporabe (*'fair use'*)
 - DRM tehnologija može spriječiti normalnu uporabu (tiskanje, preuzimanje dijelova teksta radi citiranja i sl.) djela koja su zaštićena autorskim pravima.
 - u suprotnosti s čl. 84, 84a, 85 Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima
 - knjižnice ne mogu obavljati svoju zadaću (definiranu kroz Zakon o knjižnicama, ali i njihovo poslanje)

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

Izvor: Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // VBH 56, 1/2(2013), str. 171-192

- istraživanje iz 2012. godine
- poveznice na e-knjige na mrežnim stranicama nudi **26%** knjižnica, tek **5%** knjižnica inkorporiralo je e-knjige u nekoj mjeri u katalog tiskane građe, dok **4%** knjižnica ima e-knjige zastupljene u institucijskom repozitoriju
- e-knjige u hrvatskim visokoškolskim i srodnim knjižnicama **još uvijek iznimka.**

ISTRAŽIVANJE

Feldvari, K; Petr Balog, K. E-knjige u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i upravljanje vlasničkim pravima: na primjeru hrvatskih knjižnica. // 5. festival digitalizacije, 20.-21. travnja 2015, NSK.

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

- **CILJ** je utvrditi:
 - u kojoj mjeri su e-knjige zastupljene u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama
 - koji su modeli i načini nabave i korištenja e-knjiga u hrvatskim knjižnicama
 - koje oblike zaštite vlasničkih prava nakladnici/dobavljači primjenjuju
- **UZORAK:** ukupno 68 poslanih upitnika
 - odaziv: 13 vraćenih upitnika + 7 vraćenih emailova o nepostojanju e-zbirke = **29%**
- **METODOLOGIJA:**
 - kombinacija kvantitativne (anketni upitnik- 26 pitanja) i kvalitativne metode (esejski dio (intervju)- 8 pitanja)

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

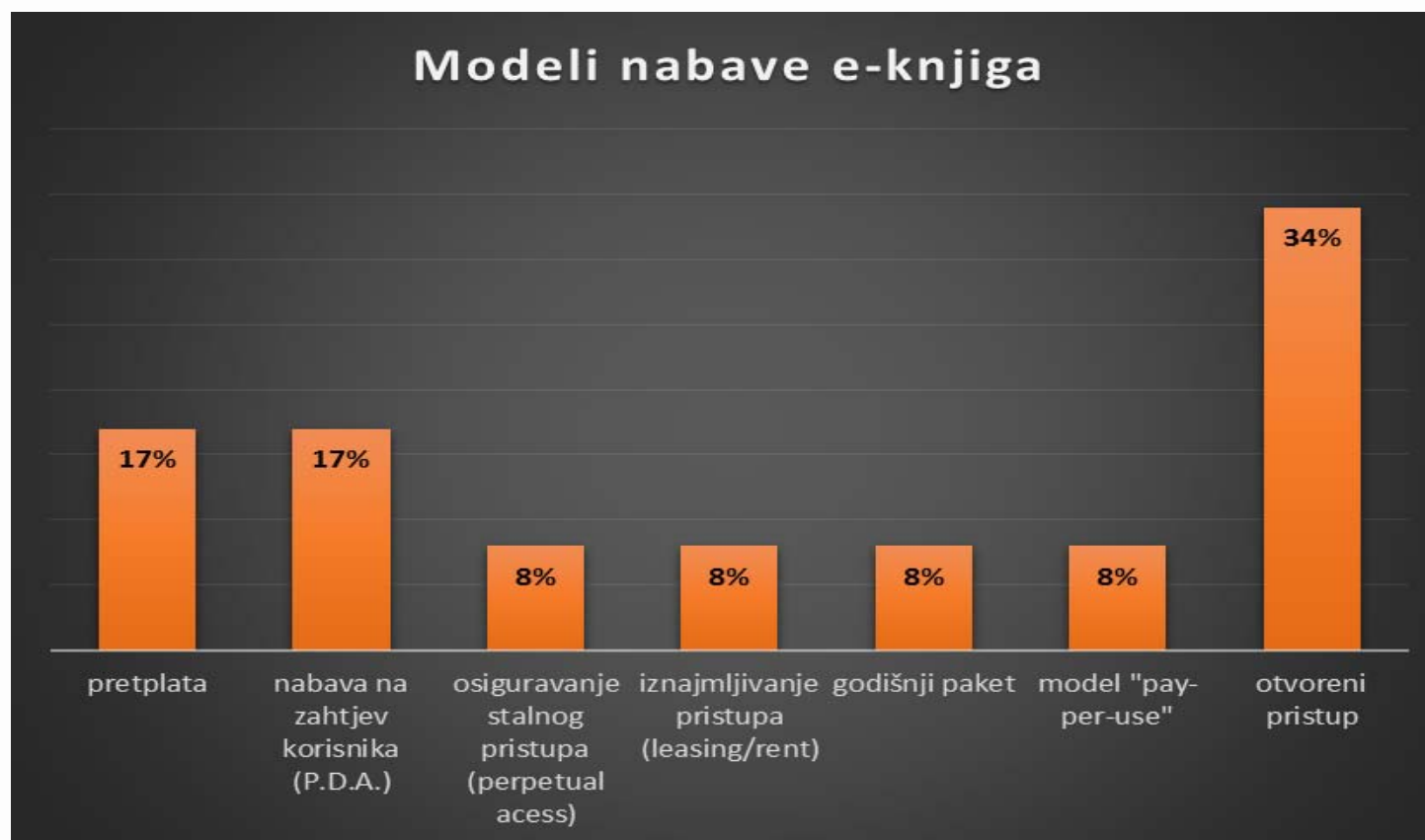
REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

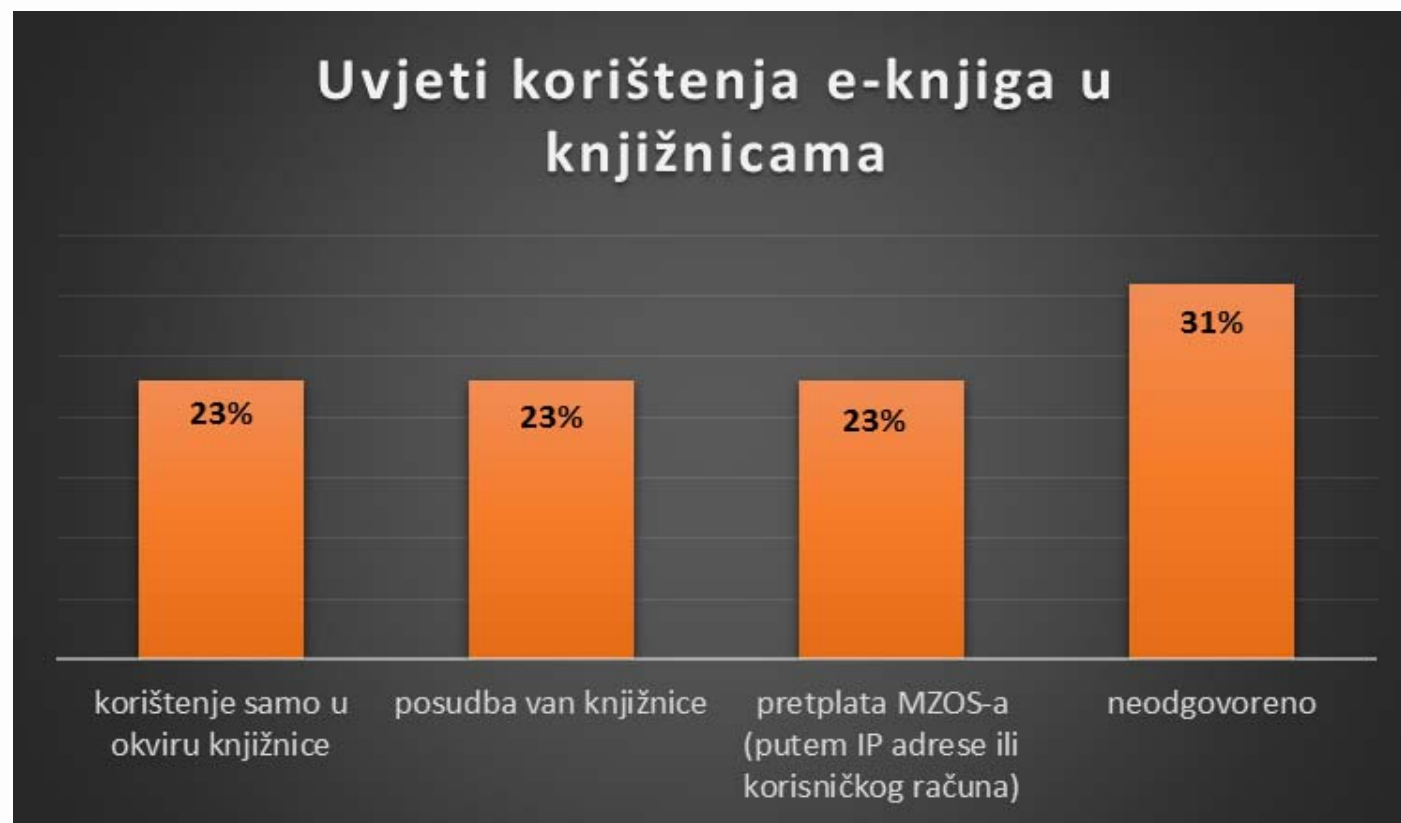
REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

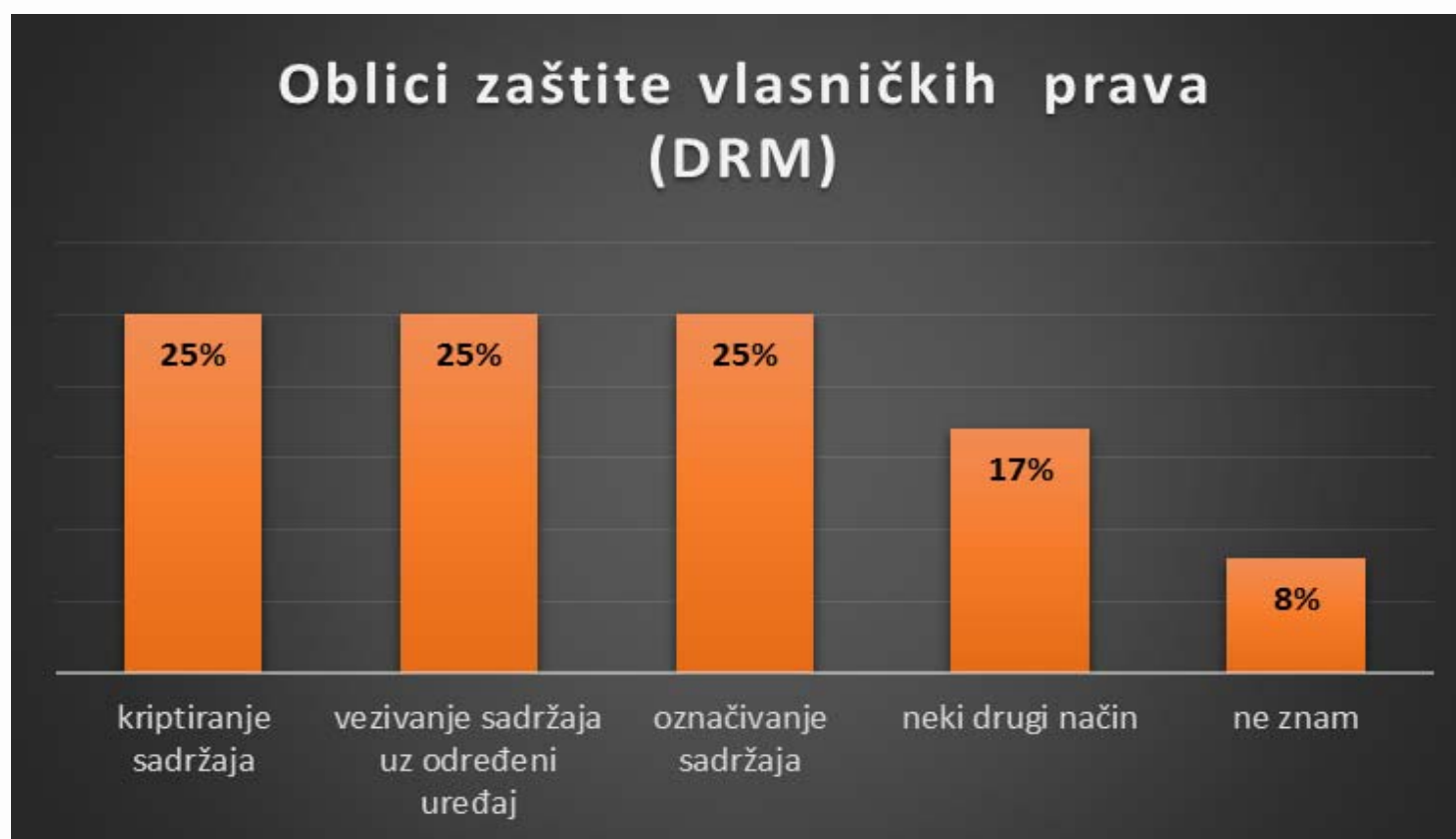
REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- **posudba e-knjige**
 - oponašanje načina i vremena posudbe tiskane knjige
- **privlačenje novih korisnika**
 - 9 ispitanik → DA; 1 ispitanik → NE
- **prednosti & nedostaci e-knjige**
 - prednosti: uobičajene koje se habitualno spominju
 - nedostaci: duljina trajanja baterije za korištenje uređaja, umaranje očiju kod čitanja s monitora, DRM ograničenja, jezične barijere, iznos pdv-a na e-knjige
- **razmišljanja o pokretanju konzorcijske nabave**
 - 6 ispitanika → DA; 2 ispitanika → bezuspješna inicijativa; 1 ispitanik → uspješna konzorcijska nabava

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- **zamjećen porast u zahtjevima korisnika**
 - 7 ispitanika → DA; 4 ispitanika → NE; 1 ispitanik → „zahtjeva uopće nema”
- **mišljenja o korištenju e-knjige u idućih 5 godina**
 - 3 ispitanika → „ponude e-izvorima će se proširiti”
 - 4 ispitanika → „porast broja naslova te posudbi e-knjiga i e-uređaja”
 - 2 ispitanika → „e-knjige će se početi više koristiti”
 - 1 ispitanik → „e-knjige neće nikada zaživjeti u knjižnici”
- **čimbenici koji utječu na nabavu novih e-knjiga**
 - 6 ispitanika → financije i budžet
 - 3 ispitanika → statistika korištenja i potražnja
 - 3 ispitanika → reguliranje pitanja autorskih prava

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- 2 ispitanika → neodgovarajući trenutni uvjeti nabave i posudbe e-knjige
- 1 ispitanik → nepostojanje nacionalne strategije o pristupu e-knjigama za knjižnice te neisplativost financiranja nabave e-knjiga
- utjecaj zaštite vlasničkih prava (DRM) na kvalitetu korištenja e-knjige
 - 2 ispitanika → nedovoljno upoznati s DRM-om
 - 5 ispitanika → DRM značajno utječe na kvalitetu
 - 2 ispitanika → DRM ne utječe na kvalitetu

ZAKLJUČAK

- knjižnice nedovoljno upoznate s načinima nabave i korištenja e-knjiga
- nedostatno tehničko znanje knjižničara
- zastupljenost e-knjige na istoj ili sličnoj razini kao u istraživanju iz 2012. god.
- postoje preduvjeti za jaču zastupljenost e-knjiga u knjižnicama, ali potreban jači angažman knjižničara oko promocije te usluge

Zahvaljujemo na pažnji Pitanja/sugestije?

kfeldvari@ffos.hr

kpetr@ffos.hr